

методиці навчання. Переконані, що актуалізація проблеми використання продуктивних теоретико-методичних надбань із означеної проблеми сприятиме ефективному розвитку сучасної теорії та практики навчання літератури в освітніх закладах України на засадах культурологічного підходу.

Література

1. Гоголь Н. В. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія / за наук. ред. д-ра. пед. наук Т. О. Яценко. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. 482 с. **2. Слижук О. А.** Мультикультурний підхід у процесі навчання української літератури в 5–6 класах НУШ. *Літератури в мультикультурному дискурсі*: Зб. матеріалів всеукр. конф.; 6 квітня 2023 року, Луганський національний університет (м. Полтава). 2023. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735283/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A1%D0%BB%D0%B8%D0%B6%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення 21.10.2023 р.). **3. Яценко Т. О.** Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.

ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ТЕРМІНІВ «МЕТОД» І «ПРИЙОМ» У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Горошкіна Олена Миколаївна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

У статті розглядаються елементи дидактичного інструментарію в контексті реалізації компетентнісного підходу. Систематизуються й зіставляються погляди провідних вітчизняних лінгводидактів на визначення, зміст і взаємозв'язок методів і прийомів навчання. Зауважується, що методично доцільний добір прийомів визначає ефективність методу.

***Ключові слова:** компетентісна парадигма, українська мова, навчання, метод, прийом, психологізація освітнього процесу.*

Зміна освітніх цілей і завдань від традиційної (знаннєвої) парадигми до сучасної (компетентнісної) спрямована на розвиток особистості, її інтелектуальних та емоційних здібностей, спричинила перегляд не лише освітніх результатів, змісту навчання шкільних предметів, а й дидактичного інструментарію. Усім зрозуміло, що для формування компетентних мовців (а саме так у державних документах визначено мету навчання української мови в школі) необхідні інші методики, технології, ключовими елементами яких є методи. Кожен метод реалізується за допомогою певної кількості прийомів, які сприяють розкриттю його особливостей і визначенню дидактично-розвивального потенціалу для забезпечення бажаного результату.

Лінгводидакти вважають «прийом елементом методу, засобом його реалізації, окремим пізнавальним актом», визначаючи прикметною ознакою прийому, на відміну від методу «по-перше, здатність включатися в різні прийоми, по-друге, частковість, через що його називають деталлю методу» [1, с. 68].

Значна кількість авторів (О. Біляєв, Л. Рожило, М. Пентилюк, З. Слєпкань та ін.) вважають що той самий спосіб діяльності може бути і методом, і прийомом навчання. Це залежить від часу, умов, мети їх застосування. Продуктивною є думка науковців, які вважають, що метод – це стратегічна категорія навчання, а прийом – його тактичний вияв або складник вияву. У контексті реалізації компетентнісного підходу метод є сукупністю прийомів, реалізація яких сприяє оптимізації досягнення мети навчання, формування в здобувачів освіти предметної і ключових компетентностей.

Добір, поєднання, застосування прийомів на уроці визначає і реалізує вчитель. Принципи конструювання методів, незалежно від того, яке визначення і класифікацію обирає вчитель, є спільними для всіх – комбінування ефективних, на думку вчителя прийомів. Оскільки всі вчителі мають різний досвід, різні рівні сформованості професійної компетентності, різна вподобання і добирають різні прийоми, можна говорити про суб'єктивний характер методу. Методично доцільний добір прийомів визначає ефективність методу.

Традиційно в українській лінгводидактиці виокремлюють дві групи прийомів. До першої відносять прийоми мисленнєвого характеру (аналіз – синтез; порівняння – абстрагування; конкретизація – узагальнення; індукція – дедукція). До другої групи уналежнюють

специфічні прийоми, як-от: мовний розбір, групування мовних явищ, заміну одних мовних одиниць іншими, поширення речень, перестановку мовних одиниць, конструювання речень, лінгвістичний та стилістичний експерименти, визначення наголосу, відмінювання слів. Наведені прийоми цілком відповідали вимогам традиційного навчання, що орієнтувало учнів на сприймання знань відповідно до заданої наукової парадигми. Це дозволяло застосовувати здобуті знання на уроках, однак позбавляло їх здатності сприймати й застосовувати засвоєну інформацію поза межами школи.

Оскільки ЗУНівську освітню парадигму змінила компетентнісна, у державних документах заявлено системне реформування системи освіти. З цього випливає, що реформування має змінити всі складники освітнього процесу. Методи навчання української мови зазнають певних змін, до їх складу вчителі залучають нові прийоми задля розширення потенційних можливостей методів, урахування психологічних особливостей здобувачів освіти й особливостей перебігу освітнього процесу. Таким чином традиційні методи зазнають трансформацій, відбувається психологізація освітнього процесу, передовсім доповнення методів навчання української мови психологічними прийомами для створення позитивного емоційного тла уроку, ситуації успіху, забезпечення психологічної підтримки учнів, формування в них стійкої мотивації до засвоєння української мови, інтересу до предмета, розвитку особистісних якостей здобувачів освіти, адже кожен метод навчання має виконувати не тільки навчальну, розвивальну та виховну функції, а й мотиваційну, рефлексійну, корекційну.

Практика засвідчує, що сьогодні все частіше на уроках української мови в складі різноманітних методів педагоги використовують різноманітні психологічні прийоми (аналіз ситуацій морального вибору, обговорення конфліктів, тренування емпатії, саморозуміння, творчі, ігрові тощо). В умовах компетентнісної освітньої парадигми метод навчання може бути і шляхом, і способом засвоєння учнями змісту навчання, важливого для їхнього розвитку соціального, комунікативного досвіду, формування в здобувачів освіти ставлень і цінностей, тобто інструментом формування предметної і ключових компетентностей учнів. Загальновідомо, що методично правильно дібрані методи навчання української мови спрямовані не тільки на передачу й засвоєння знань, формування вмінь і навичок, а мають набагато ширший потенціал, спрямований на формування компетентного мовця.

Відбувається збільшення кількості специфічних прийомів, що відповідають сучасним вимогам до результатів навчання, визначених

Державним стандартом базової середньої освіти, зокрема висунення гіпотез, пошук інформації, аналіз тексту, трансформування текстової інформації в таблицю, схему, колаж, хмару слів, карту пам'яті, добір аргументів, розрізнення фактів і суджень, редагування, обговорення проблеми, написання висновків на основі почутого тощо. Означені прийоми стають складниками традиційних методів навчання української мови. Логічно в процесі спостереження над мовою спонукати учнів до висунення припущень, під час роботи з підручником – до трансформування поданої там інформації в інший формат, до створення карти пам'яті чи колажу, формулювання уточнювальних запитань за змістом прочитаного; у процесі виконання вправ, побудованих на текстовому матеріалі, до виокремлення й обговорення проблеми / проблем, порушених у тексті, пошуку шляхів її розв'язання тощо.

Опрацювання літератури уможливорює висновок, що діалектика взаємозв'язку і взаємодії методів і прийомів, їхніх спільних і відмінних ознак така, що метод як одиниця певного класу може включати методи, що належать до іншого класу, однак у цьому випадку відбувається трансформування методу в прийом. Таким чином психологічний метод стає прийомом у складі традиційного методу навчання української мови (під час виконання вправ може відбуватися обговорення конфліктів, характеристика мовленнєвої поведінки героїв, аналіз мовних засобів тощо).

Отже, метод можна розглядати як поєднання шляхів і способів ефективного формування компетентностей учнів; динамічну конструкцію, що складається з певних елементів – прийомів, які вчитель добирає й комбінує залежно від мети, змісту навчання, типологічних характеристик учнів, домінуювальних видів діяльності на уроці тощо.

Література

1. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студентів пед.університетів та інститутів / М. І. Пентилюк, З. П. Бакум, О. М. Горошкіна та ін. К. : Ленвіт, 2011. 366 с.